

Таким образом, современная стилевая ситуация в белорусской музыкальной культуре характеризуется общностью общемировых тенденций и художественных парадигм времени, ориентированных в целом на плюрализм явлений в полистилистическом пространстве и доминирование национальной традиции через опору на фольклорные истоки.

Список использованных источников

1. *Арнхейм, Р.* Новые очерки по психологии искусства / Р. Арнхейм ; пер. с англ. Г. Фрейдлин; науч. ред. и вступит. ст. В. Шестакова. — М. : Прометей, 1994. — 289 с.
2. *Вейдль, В.* Умирание искусства. Размышления о судьбе литературного и художественного творчества / В. Вейдль. — М. : Республика, 2001. — 447 с.
3. *Стравинский, И. Ф.* Диалоги. Воспоминания, размышления, комментарии / И. Ф. Стравинский ; сост., послесл. и общ. ред. М. С. Друскина. — Л. : Музыка, 1971. — 448 с.
4. *Холопова, В. Н.* Композитор Альфред Шнитке / В. Н. Холопова. — М. : Аркаим, 2003. — 254 с.
5. *Шнитке, А. Г.* Полистилистические тенденции в современной музыке / А. Г. Шнитке // Холопова, В. Альфред Шнитке / В. Холопова, Е. Чигарева. — М., 1990. — С. 327—331.

Таццяна
Мармыш

выкладчык кафедры міжкультурных камунікацый
УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры
і мастацтваў», магістр культуралогіі
(г. Мінск, Беларусь)

Каштоўнасна-сімвалічная прастора быцця носьбіта традыцыйнай лакальнай ідэнтычнасці ў творах беларускай літаратуры

Пытанне асэнсавання зместу каштоўнасна-сімвалічнай прасторы быцця носьбіта традыцыйнай лакальнай ідэнтычнасці ў беларускай літаратуры паўстае на аснове важнай ідэі для сучасных працэсаў «мыслення нацыі»: аксіялогія лакальнай ідэнтычнасці, гістарычна выражанай у беларускай культуры ў самаідэнтыфікацыі, звязанай з месцам нараджэння, грунтуецца на скразных адносна тэмпаральнай характарыстыкі для каранёвай этнічнай культуры беларусаў

каштоўнасцях, якія мусяць легчы ў падмурак так актуальнага ў XXI ст. пошуку нацыянальнай ідэі.

Творы літаратуры як віда мастацтва з'яўляюцца носьбітамі-аккумулятарамі і крыніцамі інфармацыі аб іх творцы і асяродзі ўзнікнення, спосабам выражэння аўтарскага варыянту рэчаіснасці, асэнсавання з'яў, падзей, асоб. Зыходзячы з палажэнняў канструктывісцкага падыходу да тэорыі рэпрэзентацыі [4], які мы лічым метадалагічнай асновай адлюстравання аўтарскіх ідэй у мастацкім тэксе, можна канстатаваць: значнасць набывае сцвярджэнне, што аўтар можа змяняць уласныя погляды на выяўляемы аб'ект і, адпаведна, могуць адбывацца змены ў рэпрэзентацыі аб'екта. Выкарыстанне матэрыялу літаратурных крыніц абумоўліваецца суадносінамі «аўтар–тэкст–рэцыпіент» (пры гэтым чытач інтэрпрэтуе літаратурны тэкст адносна ўласнага досведу — сацыяльнага, каштоўнага, адукацыйнага, які ў дадзеным выпадку заснаваны на інтэнцыі да культуралагічнага асэнсавання пазначанай праблематыкі), а таксама сувязямі розных сфер жыцця мастацкага вобраза, абумоўленых сацыякультурна, гістарычна і інш.

Выбар літаратурных тэкстаў для аналізу ажыццяўляўся адносна двух асноўных крытэрыяў: па маштабу рэпрэзентацыі аўтарам беларускай культуры і наяўнасці тэматыкі твораў, што палягаюць у вобласці характарыстыкі этнакультурнай самасвядомасці. Такім чынам, на падставе дадзеных характарыстык аб'ектам вывучэння стала творчая спадчына Я. Баршчэўскага, І. Мележа, Л. Родзевіча, Я. Коласа, Я. Купалы, У. Караткевіча, у творах якіх фігуруе «тутэйшая» (лакальная) самаідэнтыфікацыя літаратурных герояў.

Асноватворнае значэнне каштоўнасці для лакальнай ідэнтычнасці маюць геаграфічныя маркеры: «зямля», «балота» (як супрацьлегласць устойлівасці, звязанай з «зямлёй»), «хата». Метафара страты локуса быцця (зямлі) і яго пушуку дастаткова часта гучыць у літаратурных тэкстах: з зямлёй сяляне звычайна звязваюць сваё шчасце; уласная зямля — не толькі ўтылітарны сродак існавання, але і сімвал свабоды (у тым ліку і эканамічнай). Так, жыццё героя паэмы Я. Коласа «Новая зямля» Міхала праходзіць з думкай аб куплі зямлі [6, 59], а Юрку Дзягелю з паэмы «За што?» Я. Купалы пакінуць асвоеную, абжытую зямлю па загаду новага пана непамерна цяжка па прычыне «прырастання» да яе [7, 48].

Вобраз балота, заснаваны на архетыпах «багны» і «дрыгвы», што захоўвае ў сабе беларуская ментальнасць [3, 135], таксама знаходзіць сваё ўвасабленне ў мастацкіх тэкстах: своеасаблівую форму свядомасці

жыхароў Палесся фарміруе ландшафт у паэме «Над ракой Арэсаю» Я. Купалы [8, 136 — 137]. Балота паўстае маркерам і сэнсастваральнай звышдадзенай умовай лакальнага жыцця ў рамане І. Мележа «Людзі на балоце», дзе выступае як прыкмета культурнай прасторы, моцны ізаляцыйны фактар, які паспрыяў утварэнню лакальнай супольнасці і ў многім прадвызначыў яе жыццё: «Людзям тут трэба было жыць, і яны жылі» [12, 28]. Такім чынам, міф аб балоце набывае два змястоўныя бакі: першы абапіраецца на фарміраванне вобраза лакальнай супольнасці як «цёмнай балотнай», якая характарызуецца замкнёнасцю, стрыманасцю і няўпэўненасцю існавання; другі звязаны з праецыраваннем якасцей прасторава-тапаграфічнага паняцця «балота», балотнага ландшафту на менталітэт і характар беларуса, базіруецца на разуменні балота як крыніцы, якая жывіць і з'яўляецца багаццем агульнакультурнага маштабу.

Неадназначнай з'яўляецца рэпрэзентацыя «хаты» «тутэйшага» ў літаратурных тэкстах як аднаго з базавых маркераў «сваёй» прасторы. Апісаная драматургам Л. Родзевічам жыццёвая калізія ў п'есе «П.С.Х.» (1923), калі галоўны герой у выніку расчаравання ў камуністычнай уладзе прапануе стварыць уласную партыю пад назвай «Пільнай сваю хату», пашырае маштаб «хаты» да маштабу краіны. Пабудова метафары «хата-краіна» стала магчымай пры ідэнтычным успрыманні якасцей хаты «простым чалавекам» і яе сімвалічнага статусу ў нацыянальна арыентаванай інтэлігенцыі канца XIX — пачатку XX ст. Такой з'яве, як «тутэйшасць», паводле герояў п'есы раўнаважна ўключанасць у кантэкст сваёй хаты, уласна ручны клопат пра сваю гаспадарку: «А ты і не туды, і не сюды, а будзь тут, тутэйшы, і пільнай сваёй хаты» [13, 121].

Прасторавы-тэрытарыяльны маркер «хата» адлюстраваны як каштоўнасць Я. Купалам у драме «Раскіданае гняздо» (1913). П'еса пабудавана на аснове рэальных фактаў жыцця сям'і паэта: яго дзед на працягу амаль пятнаццаці гадоў адстойваў сваё права на зямлю і хату, адабраныя Радзівілам. Сын галоўнага героя «Раскіданага гнязда» Лявона Зябліка, які безвынікова «шукаў праўды», Сымон услед за бацькам цэніць каштоўнасць хаты: «Без зямлі, без свае хаты чалавек, што шалёны сабака — адна цана...» [9, 217].

Лакальная ідэнтычнасць герояў Я. Купалы раскрываецца ў некалькіх значэннях. У вершы «Тутэйшы» (1913) паэт пазначае: «Я не чыноўнік і не граф, не князь, // Таксама — я не турак і не грэк, // І нават не паляк і не маскаль, // А проста я тутэйшы чалавек [10, 168]. «Тутэйшасць» у гэтай самахарактарыстыцы пазіцыянуецца як натуральнае праўленне

пачуцця адметнасці, вынік пошуку саманазвы і ідэнтычнасці. Аўтар выбірае абагуленую, няпэўную, адпаведную рысам характару саманазву, якая замацоўвае архетыпічную сувязь з месцам пражывання, зямлёй. У дадзеным вершы носьбіт лакальнай ідэнтычнасці называе асноўныя складовыя часткі свайго быцця: ён мае «тутэйшую веру», «тутэйшую мову» і жыве ў «тутэйшым краі». Іншыя складнікі паўстаюць з глыбокага імпліцытнага ўзроўню рэфлексіі наратара і дэшыфруюцца адносна гісторыка-культурнага дыскурсу:

«тутэйшы» аднолькава набожна ходзіць і ў царкву, і ў касцёл, нягледзячы на тое, што «...ў царкве крычаць: не йдзі ў касцёл, // А ў касцёле — не хадзі ў царкву» [10, 169];

галоўны герой называе свой край «забраным» і «тутэйшым» з-за адсутнасці пастаяннага адзінага этноніма;

носьбіт лакальнай ідэнтычнасці не разумее, на якой мове гаворыць, па прычыне неіснавання аб'екта для параўнання пры ўспрыманні мовы на ўзроўні крытэрыя ідэнтыфікацыі.

Сімвалічны кантынуум каштоўнасцей «тутэйшай» ідэнтычнасці ў вершах Я. Купалы прадстаўлены наяўнасцю спецыфічнага ўспрыняцця геатэмпаральнай лакалізацыі (ёсць толькі «тут-і-цяпер»), адсутнасцю нацыянальнай самаідэнтыфікацыі (ёсць толькі саслоўная — «мужык» і лакальная — «тутэйшы») і ўяўленняў аб узроставай структуры і колькасці (ёсць толькі «ўсе», «браткі»).

Іншую інтэрпрэтацыю Я. Купалам арыентацыі на лакальнае можна выявіць у п'есе «Тутэйшыя» (1922). Амаль усе героі твора, нягледзячы на імёны, мясцовыя: Усходні вучоны — сын дзяка, Заходні вучоны — сын арганіста, псеўдаітальянец прафесар Спічыні і інш. Іх вобразы маюць абагульнена-сімвалічнае значэнне: гутаркі Усходняга і Заходняга вучоных экспліцыруюць вялікарасійскі і вялікапольскі каланіяльныя дыскурсы ў адносінах да Беларусі. Таму «тутэйшасць» Я. Купалы ў п'есе паўстае як агульнагістарычная праблема, свядомасная хвароба, якая раскрываецца праз гістарычную пасіўнасць і абьякавасць да знешніх уплываў або мімікрыю асобы пад абставіны.

У аўтарскай інтэрпрэтацыі лакальная ідэнтычнасць, выяўленая ў «тутэйшасці», — дэструктыўны феномен, што канцэнтруецца ў вобразе галоўнага героя — Мікіты Зносака. Імя Зносака дыскрэтнае — у перыяд бязладдзя змяняе сваю нацыянальную прыналежнасць праз змену імя: з прыходам бальшавікоў становіцца «калежскім рэгістратарам Нікіціем Зносіловым» [11, 25], а пры паляках атрымлівае дакументы як «Нікіціуш Зносіловскі» [11, 89]. На Зносака спраецывана

дзеянне аднаго з важнейшых ідэнтыфікацыйных чыннікаў: з'яўленне імя-этноніма ёсць завяршаючая стадыя фарміравання нацыі; калі імя не мае канстантнага статусу, то і, адпаведна, працэс ідэнтыфікацыі ёсць нетрывалы і няскончаны, а сама з'ява «тутэйшасць» пераносіцца на маштаб краіны і набывае трагічна-саркастычнае значэнне, як і жанр, што вызначыў Я. Купала для п'есы, — «трагічна-смяшлівыя сцэны».

Пісьменнік і паэт У. Караткевіч, які аб'яднаў у сваім рамане «Каласы пад сярпом тваім» (1962—1964) гістарычную праўду і мастацкі вымысел, надзяляе розным каштоўнасна-сімвалічным зместам інтэрпрэтацыі «тутэйшай» ідэнтычнасці сваіх мастацкіх герояў. Змест «тутэйшасці» паводле Вежы Загорскага супадае з трактоўкай Я. Купалы і мае негатыўны змест з-за наступных характарыстык: пасіўнасць, бяздзеянне, індывідуэнтнасць да свайго быццёвага стану: «...а іншых “тутэйшых” кінуць іхняму лёсу, калі ўжо яны нічога не хочуць...» [5, 308]. Персанаж К. Каліноўскі, прататып якога — рэальная асоба, вызначае сваю нацыянальную прыналежнасць як «тутэйшы». Аднак «тутэйшыя», у разуменні Каліноўскага, — тыя, хто нарадзіліся і жывуць, як і іх дзяды, на колішняй гістарычнай тэрыторыі Літвы-Беларусі: «...мае продкі сто семдзесят год жылі на гэтай зямлі, елі яе хлеб, гаварылі яе гаворкай... Ды і хіба не ўсё адно, калі я сам лічу сябе “ліцвінам”, беларусам, тутэйшым — назавіце гэта, як хочаце» [5, 308]. Прапанаваныя ў адным шэрагу самаідэнтыфікацыі «ліцвін», «беларус», «тутэйшы» ў свядомасці Каліноўскага выступаюць раўназначнымі варыянтамі, паколькі іх сэнсавыя значэнні не маюць супярэчнасцей унутры агульнага ланцужка: ёсць падстава абраць саманазву і «ліцвін», і «беларус», бо з XVI ст. у Вялікім Княстве Літоўскім імя карысталіся адначасова, што ўказвала выключна на розныя аспекты адзінства этнасу [2, 86], «тутэйшы» — абстрактная саманазва і ліцвінаў, і беларусаў па-над нацыянальнай ідэнтычнасцю.

У рамантычна-прытчывай форме Я. Баршчэўскі ў творы «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях» (1844—1846) апісвае перыяд першага падзелу Рэчы Паспалітай, калі яго малая радзіма, Полаччына, увайшла ў склад Расійскай імперыі. Часта першым, а значыць, хвалюючым, пытаннем дзеючых асоб кнігі пры камунікацыі з незнаёмцам гучыць пытанне: «Хто ж ты такі? Ты тутэйшы ці вандруеш?», «Пан прыезджы ці тутэйшы?» або «Хто ты і адкуль ідзеш?» Лексему «тутэйшыя» пісьменнік ужывае пры неабходнасці ўказання прасторава-тэрытарыяльнай прыналежнасці асобы героя(-яў)

да канкрэтнага локуса «тут» у сэнсе «мясцовы» або ў больш шырокім значэнні — у дачыненні жыхароў Полацкага краю.

У фантасмагарычным свеце «Шляхціца Завальні...» героі ходзяць у касцёл, жагнаюцца «як вучылі езуіты» і адначасова паважліва і сур'ёзна ставяцца да праяўленняў Іншасвету: вераць у Плачку, вогненых духаў, Драўлянага дзядка; цэняць, як і іх бацькі, спакойнае «жыццё-тут», і мараць аб яго лагічным завяршэнні — «смерці-тут»: «Аднак я, дзякуй Богу, пражыў свае маладыя гады там, дзе нарадзіўся. Можа, дасць Бог, і косці мае тут спачнуць» [1, 270]. Кожны нававольны прасторавы локус герояў твора насычаны нетыповымі з'явамі, семантычна зараджаны: «У ваколіцах Полацка кожная мясціна ў апавяданнях тутэйшых жыхароў мае нейкую гістарычную памятку» [1, 73]. Такім чынам, яўным становіцца актуальнасць моцнай тэрытарыяльнай лакалізацыі герояў у мастацкім увасабленні рэчаіснасці Я. Баршчэўскага.

Можна меркаваць, што мастацкае канструяванне каштоўнасна-сімвалічнай прасторы быцця носьбіта традыцыйнай лакальнай ідэнтычнасці ў літаратуры фарміруецца даволі разнапланавымі яе інтэрпрэтацыямі, нават у спадчыне аднаго аўтара. Змест сэнсаў «тутэйшай» ідэнтычнасці характарызуецца двума ўзаемадапаўняльнымі складнікамі ў ацэнцы творцаў — пазітыўным і негатыўным, якія ў агульным вызначаюць абрысы аўтарскага бачання «тутэйшай» ідэнтычнасці ў творах літаратуры.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Баршчэўскі, Я.* Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях / Я. Баршчэўскі; укл., пер. з пол., пасляслоўе і камент. М. Хаўстовіча. — Мінск: Маст. літаратура, 2009. — 326 с.
2. *Белорусы* / Рос. академия наук, Ин-т этнологии и антропологии; Нац. академия наук Беларуси, Ин-т искусствоведения, этнографии и фольклора им. К. Крапивы; отв. ред. В. К. Бондарчик [и др.]. — М.: Наука, 1998. — 502 с.
3. *Бурдзялёва, І.* Укрыжаваная Беларусь / І. Бурдзялёва, П. Васючэнка // Анталёгія сучаснага беларускага мыслення / уклад. і рэд. А. Анціпенка, В. Акудовіч. — СПб.: Нев. простор, 2003. — С. 132—145.
4. *Hall, S.* The work of Representation / S. Hall // Representation. Cultural Representation and Signifying Practices; edited by S. Hall. — London, 1997. — P. 13—74.
5. *Караткевіч, У.* Каласы пад сярпом тваім: раман: у 2 кн. / У. Караткевіч. — Кн. 1: Выйсце крыніц. — Мінск: Юнацтва, 1995. — 382 с.

6. *Колас, Я.* Новая зямля. Сымон музыка : паэмы / Я. Колас. — Мінск : Юнацтва, 1996. — 445 с.
7. *Купала, Я.* За што? / Я. Купала // Поўны збор твораў : у 9 т. — Мінск : Маст. літаратура, 1999. — Т. 6 : Паэмы, пераклады. — С. 46—50.
8. *Купала, Я.* Над ракой Арэсаю / Я. Купала // Поўны збор твораў : у 9 т. — Мінск : Маст. літаратура, 1999. — Т. 6 : Паэмы, пераклады. — С. 134—165.
9. *Купала, Я.* Раскіданае гняздо / Я. Купала // Поўны збор твораў : у 9 т. — Мінск : Маст. літаратура, 1999. — Т. 7 : Драматычныя п'есы, паэмы. — С. 204—262.
10. *Купала, Я.* Тутэйшы / Я. Купала // Поўны збор твораў : у 9 т. — Мінск : Маст. літаратура, 1999. — Т. 3 : Вершы, пераклады 1911—1914. — С. 168—170.
11. *Купала, Я.* Тутэйшыя : трагічна-смяшлівыя сцэны ў 4 дзеях / Я. Купала ; прадм. і камент. П. Васючэнка. — Мінск : Маст. літаратура, 2004. — 92 с.
12. *Мележ, І.* Людзі на балоце / І. Мележ // Выбраныя творы / укл., прадм. і камент. С. Андраюка. — Мінск : Беларус. літ. фонд, 2011. — С. 26—424.
13. *Родзевіч, Л. П.С.Х.* / Л. Родзевіч // Беларуская камедыя / укл. Н. І. Семашкевіч. — Мінск : Маст. літаратура, 2000. — С. 119—130.

Якаў
Ленсу

загадчык кафедры тэорыі і гісторыі дызайну
УА «Беларуская дзяржаўная акадэмія
мастацтваў», кандыдат мастацтвазнаўства, дацэнт
(г. Мінск, Беларусь)

Беларускі дызайн як частка нацыянальнай культуры

У цяперашні час прафесія дызайнера становіцца адной з вядучых, бо менавіта дызайнер у сваёй дзейнасці можа ахапіць розныя сферы чалавечых патрабаванняў. «Дызайнер з'яўляецца носьбітам свядомасці новага тыпу, звязанай з неабходнасцю адчуваць дух часу і разумець структуру сённяшняга соцыуму. Такі тып свядомасці дае дызайнеру магчымасць ахапіць сваёй творчасцю шырокае кола аб'ектаў — ад асобнай рэчы да структур прадметна-просторавага асяроддзя, што патрабуе клопату не толькі аб знешнім выглядзе архітэктурных аб'ектаў, але і аб людзях, разнастайная жыццядзейнасць якіх праходзіць